

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

GERMANY

CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SCIENCE, ENGINEERING AND
TECHNOLOGY**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY:
a collection scientific works of the International scientific conference –
Gamburg, Germany, 2024. Issue 2

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish,

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference « **INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY** ». Which took place in Gamburg, 2024.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

BOLA TUG'ILISHI MAROSIM JARAYONIDA IJRO ETILADIGAN AYTIMLARDA OBRAZ VA OBRAZLASHISH HODISASI

Kasimova Zuxraxan Fatxiddinovna
ADU tadqiqotchisi

Annotatsiya: Jamoaviy nishonlanadigan to'y marosimlari jarayonida ijro etiladigan og'zaki ijod namunalari to'y marosimlari folklorini tashkil etadi. Har qanday marosim jarayonida ijro etiladigan, badiiy-estetik talablarga javob beradigan aytimlarda obraz va obrazlashish hodisasini kuzatishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: to'y, oila, obraz va obrazlashish jarayoni, badiiyat, og'zaki ijod namunalari

Аннотация: образцы устного творчества, исполняемые в процессе коллективно отмечаемых свадебных обрядов, составляют фольклор свадебных обрядов. Мы можем наблюдать феномен образности и образности в высказываниях, которые исполняются в процессе любого обряда, отвечают художественно-эстетическим требованиям.

Ключевые слова: свадьба, семья, образ и процесс имиджа, искусство, примеры устного творчества

Annotation: examples of oral creation performed in the process of collective celebrated wedding ceremonies form the folklore of wedding ceremonies. We can observe the phenomenon of images and personification in those statements that are performed in any ritual process, meet artistic and aesthetic requirements.

Keywords: wedding, family, image and image process, art, examples of oral creativity

To'y odatda odamlarning xursandchiliklari, oila tarkibidagi ijobiy o'zgarishlarni jamoa bo'lib nishonlashga qaratilgan tadbir. Ma'lumki, o'zbek xalqida to'ylar bola tug'ilishi, bolaning sunnat qilinishi va nikoh qurish bilan bog'liq holda uch ko'rinishda amalga oshiriladi. Jamoaviy nishonlanadigan to'y marosimlari jarayonida ijro etiladigan og'zaki ijod namunalari to'y marosimlari folklorini tashkil etadi. Har qanday marosim jarayonida ijro etiladigan, badiiy-estetik talablarga javob beradigan aytimlarda obraz va obrazlashish hodisasini kuzatishimiz mumkin.

Tojik pedagogi M.M.Mamadnosirovaning nomzodlik dissertatsiyasida oilada qizlar axloqiy tarbiyasida etnopedagogik elementlardan foydalanishga doir kuzatishlarida tarbiyaning boshi ona allasidan boshlanishi, alla istiqbolda qizlarning axloqi, diniy, mehnat tarbiyasini amalga oshirish uchun zamin yaratishini qayd etadi. Olimaning fikricha, bolaga beshikda aytilgan alla uning ongini uyg'otishga xizmat qilish bilan birga unda milliy tuyg'ularning shakllanishini ham ta'minlaydi. Rus psixologi O.N.Bikova 6-7 yoshli bolalar

aqliy rivojlanishi va xotirasini charxlashga qaratilgan tadqiqotida oilada, milliy o'ziga xosliklarni aks ettiruvchi topshiriqlar maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning mnemik faoliyatini yo'lga qo'yishda o'zini oqlashini qayd etadi. Bolalar aqliy kamolotidagi uzilish va kamchiliklarga bolaning go'dak pallalarida ona allasini eshitgan yoki eshitmaganligi muhim o'rin tutishini aniqlaydi. Ona allasini eshitgan bolalarning odamga, atrof-muhitga munosabatlarida ibrat bo'larlik jihatlarining borligini ko'rsatib beradi. Ular, ya'ni alla eshitgan bolalar ota-onalariga mehribon va hurmat bilan munosabatda bo'ladilar.

Andijon viloyati viloyatining Shahrison tumanidagi Cho'ja QFY "Obihayot" ko'chasida yashovchi 1942-yilda tug'ilgan Akbarova Sottixon ayadan 2023-yil mart oyida yozib olingan alla matnlarida bolani alqash orqali uning sifatleri, ona va bola obrazi shakllanish holatini kuzatamiz:

Oyni olib beraymi,
Gullar terib beraymi.
Atrofingda aylanib,
Shamol bo'lib yelaymi.

Mazkur to'rtlikda bola obrazi ko'zga tashlanmaydi, balki ona bolasiga yoqish uchun uni xursand qilish maqsadida, hamma narsaga tayyorligini ifodalaydi. U farzandi xursand bo'lishi uchun osmondagi oyni olib berishga ham, bog'lardan gullar terib berishga ham, bolasining atrofida shamol bo'lib yelishga ham tayyor ekanligini ko'rsatadi. Bu o'rinda onaning qudrati poetik ramzlar orqali o'z ifodasini topmoqda. Barcha biologik mavjudotlar orasida onalari farzandini asrash uchun o'z jonini xavfga qo'yishini kuzatamiz. Insonlar orasida onalarning naqadar qudratli, jasur, fidoyi ekanligini, uning bolasini asrashi, ulug'lashi, opichlashida ko'ramiz. Ona har qanday vaziyatda ham farzandining tinchligini, oromini ta'minlashni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi:

Uxla, qo'zim, alla-yo,
Orom ol, qo'zim, alla.
Allalarning oti bor,
Uyqularning vaqti bor,
Sen ham uxlab orom ol,
Alla, qo'zim, alla.

Ona allasida go'dakka nasihat, orzu-intilishlari o'z ifodasini topadi:

Alla jonning rohati
Uyqu ko'zning quvvati.
Mening allam tinglab asta,
Orom olgin, alla.
Oyning shu'lası suvda
O'rtoqlaring uyquda

Sen ham uxlab, orom ol,
Alla, qo'zim, alla.

Keltirilgan matnda ona tilidan allaning mohiyati ochib beriladi. Lirik tasvirda tuyg'ular ifodasi bilan birga tun va sokinlik aks etadi. Bunday payt faqatgina orom olib uxlash kerakligi singdirilgan kartina *"oyning shu'lasini suvda, o'rtoqlarning uyquda"* tasvirida ifodalanib, ona bolasiga *endi sen ham uxlab orom olgin*, degan nasihatini izhor qilmoqda. Alla matnida tabiat tasvirining kiritilishi birinchidan, tinglovchi bolaning ruhiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatish bo'lsa, ikkinchidan, ona ongida ajdodlaridan yetib kelgan tabiat va suv kultlari reliktlarining diffuziyalashuvidir. Ona – ongi taraqqiy etgan shaxs. U tabiatning sehrli qudratini anglagan, suv stixiyasi va suv bilan bog'liq e'tiqodiy tasavvurlardan xabardor bo'lganligi uchun oyning shu'lasini suvda ko'radi. S.A.Tokarevning qayd etishicha, qadimgi astral mifologiyada oy tun homiysi, bilim va xursandchilik ilohasi sifatida talqin qilingan. Bizning qadimgi ajdodlarimiz tafakkurida mavjud mifologik qarashlar natijasida alla matnlari tarkibida oyning obrazlashuvi hodisasi maydonga kelgan:

Oyday kulcha ro'y-yuzing,
Oyday chaqnoqi ko'zing.
Onajonin oyday qizi
Oyday otashi o'zing.
Alla-yo, alla.

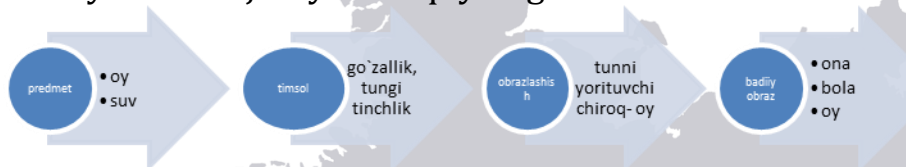
Chaqaloqni oyga qiyoslashda ona bolaning yuzini oydek go'zal, ko'zlarini oyday chaqnoqi, onajonining oyday qizi, oy singari otash – olov ekanligi bolaga nisbatan qo'llanilgan sifatlashlar bo'lsa-da, bir butunlikda go'dak obrazini shakllanishi uchun uning avvalo portretini yaratishga xizmat qilgan. Matnda dastlab portreti yaratilgan bola endi obrazlasha boradi:

Oy intilar yuzinga,
Mushtoq emish so'zinga
Shirin tabassumini,
O'xshatibdi o'zingga.
Alla-yo, alla.

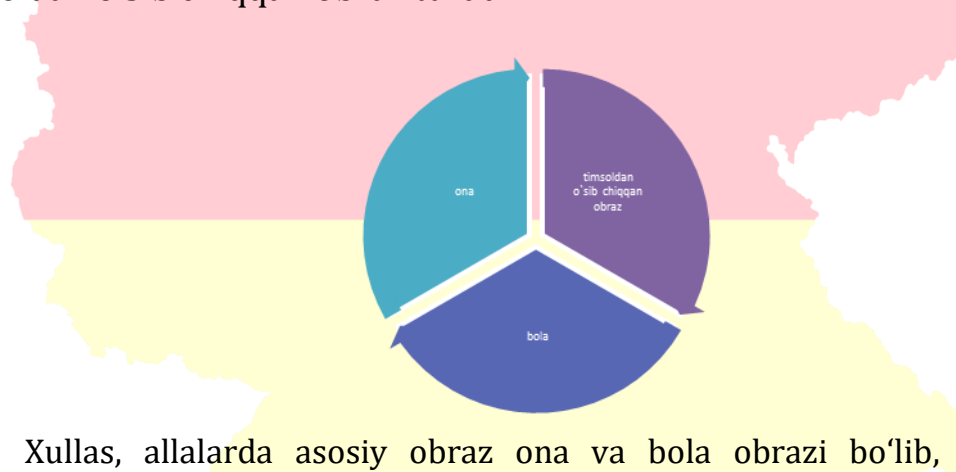
Allada bola obrazining yaratilishida evolyutsion jarayon kechadi. Og'zaki matn boshida bola nimalargadir qiyoslanadi, keyinchalik qiyoslovchi va qiyoslanmish o'rtasida singish holati kuzatiladi, obrazlashish qiyoslovchini ham qiyoslanmishni ham obrazga aylanishini ta'minlaydi, natijada aytuvchining munosabati to'g'ridan to'g'ri obrazga ko'chadi:

Uxlasin Rushana qizim,
Oymomo tikma ko'zing.
Hozir bolam boshida,
Chiroq bo'lib tur o'zing.
Alla-yo, alla.

Endi oy uxlayotgan Rushana qizning boshida chiroq bo'lib turishi talab etiladi. Onaning bu talabi bevosita oy bilan bog'liq asral mifologik tasavvurlarda qayd etilganidek, oyning asosiy mifologik vazifasini oydinlashtiradi. Aslida ham oy tungi sokin payt homiysi edi. Ona endi oyga murojaat qilib: *"hozir bolam boshida chiroq bo'lib tur o'zing"*, deya xitob qiladi. Allada obraz yaratilish jarayonini quyidagicha izohlash mumkin:

Oy osmon jismi, u lirik tasvir obyektiga kirib kelishi bilan tungi tinchlik timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Asta-sekinlik bilan oy timsollikdan o'ziga parallel bo'lgan go'dakning qiyoslanishini qabul qilishi natijasida obrazlashish jarayoniga ko'chadi va muayyan harakatni bajarishi yuklangach, to'laqonli obraz darajasiga ko'tariladi. U endi Rushanaxonning go'zalligi, ko'zlarining yarqirashini belgilamasdan u uyquda payti uning boshida chiroq bo'lib, tun qorong'usi bilan kurashadi. Onaning *"chiroq bo'lib tur o'zing"* degan iltimosiga binoan, qorong'ulikda faollashadigan yovuz kuchlarni bartaraf etuvchi, ularni haydovchi, go'dakni ulardan qo'riqlovchi mifologik homiy sifatida badiiy vazifalarni ado etadi. Badiiy tasvir obyektiga uch qirrali chiziqdan iborat bo'lib, uning bir burchagida ona ikkinchi burchagida bola, uchinchi burchagida timsoldan o'sib chiqqan obraz turadi:

Xullas, allalarda asosiy obraz ona va bola obrazi bo'lib, onaning ichki kechinmalari tuyg'ulari, bolaning portretini yaratish va to'laqonli obrazli tasvir hosil bo'lishida tasvir obyektida timsollar va timsollardan o'sib chiqqan obrazlarni kuzatishimiz mumkin. Timsollarning alla matnlarida evolyutsiyaga uchrashi va obrazlashish jarayonini boshidan kechirishi hodisasining asosiy sababi – timsolning genetik asosiga daxldor tushunchalarning xalq ijodida, xalq tafakkurida yashab qolganligi, davrlar o'tishi bilan qadimiy tafakkur reliktlari o'zining mifologik vazifasini yarim holda bajarishi va to'liq badiiy-estetik vazifani zimmasiga olishi bilan belgilanadi.